

Stanko Petrič, prvi slovenski prevajalec in komentator *Savitri*

Vlasta Pacheiner Klander

Štembalova 26, SI-1000 Ljubljana

Članek obravnava prvi slovenski prevod Savitri, epizodne zgodbe iz Mahabharate. Objavil ga je Stanko Petrič, študent primerjalnega jezikoslovja, l. 1923. Malo znano prevajalčevo življenje je rekonstruirano po arhivskih dokumentih. Analiza prevoda temelji na primerjavi s predlogo v priročniku za študij sanskrta H. C. Kellnerja.

Ključne besede: staroindijska književnost / epika / *Mahabharata* / Savitri / sanskrt / prevodi v slovenščino / Petrič, Stanko

Povod za predstavitev *Savitri*, skoraj devetdeset let starega prevoda iz sanskrta domala neznanega mladega prevajalca Stanka Petriča, je jubilej Darka Dolinarja. Vendar jubilan zame ni le pisec študij o prevajalskih problemih in drugih področjih literarne vede, temveč tudi predstojnik Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU. Tam sem pod njegovim vodstvom službovala šestnajst let, zato naj mi bo dovoljen nekoliko bolj osebno obarvan uvod. Darko Dolinar mi je namreč skupaj s svojimi sodelavci omogočil uresničenje nekaterih ciljev, ki sem si jih postavila na pobudo profesorja Antona Ocvirka na začetku svoje usmeritve v proučevanje staroindijske literature in kulture. Tako sta kot del moje službene obveznosti izšla dva zvezka s staroindijsko literarnovedno tematiko v *Literarnem leksikonu*, pod njegovim uredništvom pa ob prispevkih drugih sodelavcev s tega področja v reviji *Primerjalna književnost* nekaj študij o sorodnih staroindijskih temah in bibliografija *Indija in Slovenci*, ki sva jo l. 1983 objavila z Zmagom Šmitkom. S temi navedbami bi rada poudarila, da je Darko Dolinar med svojimi mnogimi področji delovanja nadaljeval tudi usmeritev profesorja Ocvirka, ki je v slovensko komparativistiko vključil proučevanje neevropskih literatur.

Hkrati pa bi s tem prispevkom rada popravila neko svojo neljubo napako. V že omenjeni bibliografiji *Indija in Slovenci: Gradivo do l. 1945* namreč ni naveden prevod Stanka Petriča *Savitri*, objavljen v *Mladiki* 1923, kar je – poleg verjetnih drugih – precejšnja pomanjkljivost te bibliografije, ker bi ta prevod morala upoštevati vsaka resna študija o stikih Slovencev s staroindijsko literaturo. Da je ironija še večja, me je na Petriča kot znanca iz študentskih let, ki je prevajal iz sanskrta, opozoril že moj pokojni oče. To

se je moralo zgoditi v letu 1959, ko sem se sama usmerjala v specializacijo iz staroindijske književnosti in so me pri tem podpirali tudi starši. Kaj več od tega, da je Petrič mlad umrl, pa mi oče tedaj, žal, ni vedel povedati, sama pa se v letih, ko so še živeli ljudje, ki bi mi bili verjetno lahko dali več informacij o Petriču, nisem pozanimala zanj. Ko sem se pred nekaj več kot desetimi leti ukvarjala s prevajanjem *Zgodbe o Savitri* – v dobri veri, da to počnem prva na Slovenskem – mi je prišel v roke tudi Petričev prevod. Vendar se je to zgodilo, ko je bil rokopis že končan, tako da njegovih rešitev med delom, žal, nisem mogla primerjati s svojimi in se tako najina prevoda dobesedno ujemata le v eni četrtini ene kitice, kar je manj kot v eni tisočinki besedila. Posamezne besede, vključene v drugo besedilo, pa seveda dostikrat prevajava enako.

O Petriču kot prevajalcu mi tudi ni mogel nič povedati Kosovelov nekrolog, napisan za *Vidovdan* in ponatisnjen v njegovem *Zbranem delu* (III: 836). Napisan je čustveno, prizadeto, vendar z zavestnim odklanjanjem žalobnosti in poudarjanjem pokojnikovih svetlih lastnosti: poguma, zdravja in veselja do življenja. O konkretnih vzrokih za smrt ne govori. Nekaj osnovnih podatkov o Petriču je sicer najti v uredniški opombi k temu nekrologu, tudi omembo njegove nenadne smrti (III: 1233). Več podrobnosti pa mi je za to objavo prijazno posredovala Majda Clemenz, ki je za urednika Kosovelovega *Zbranega dela* profesorja Antona Ocvirka zbrala tam objavljene podatke.

Stanko Petrič se je po podatkih Rojstne knjige Rateče rodil 17. novembra 1903 v Ratečah očetu Janezu Petriču, gostilničarju, in materi Antoniji Pirc. Stanovali so na hišni številki 50, ki ima zdaj po podatkih Občine Kranjska Gora številko 47. Josip Lavtžar, ki je bil takrat v Ratečah župnik in je tudi krstil malega Stanislava, v svoji *Rateški kroniki* družine posebej ne omenja, govori pa o naslednjem lastniku, ki je kupil hišo št. 50, vendar ne pove, kdaj (208). Petričevo družino srečamo spet v Idriji, kjer je Stanko l. 1913 začel obiskovati pripravljalni razred na realki. Nato so se preselili v Kočevje, kjer je bil oče zaposlen kot davčni uradnik, Stanko pa je po podatkih v gimnazijskih katalogih v letih 1914 do 1919 končal pripravljalni razred in pet razredov gimnazije. Po razpadu Avstroogrske je bila kočevska gimnazija s poukom v nemškem jeziku ukinjena in po podatkih gimnazijskih katalogov je Stanko Petrič 6., 7. in 8. razred obiskoval na gimnaziji v Kranju, kjer je l. 1922 maturiral. Tudi v novi državi je bil oče davčni uradnik in Stanko je kot gimnazijec stanoval doma, na Primskovem št. 43 ali Klanec št. 43, pozneje kot študent pa v Akademskem kolegiju v Ljubljani.¹ Od drugega razreda gimnazije do mature je prejemal štipendijo Martina in Josipine Hočevar, roj. Mulej. Učni uspeh Stanka Petriča je bil v zadnjih razredih gimnazije iz leta v leto boljši, najboljše ocene je imel pri

slovenščini in nemščini, pri matematiki zmeraj samo zadostno, pri latinščini in grščini je nihal med ocenama dobro in zadostno, vendar je na univerzi največ študiral prav ta dva predmeta. Na gimnaziji se je dodatno učil še ruščine, na univerzi pa je hodil v začetni tečaj angleščine, kar je nedvomno kazalo na njegovo usmerjenost v študij jezikov. V zapisniku o zrelostnih izpitih najdemo opombo, da se bo po maturi posvetil »orijentalistiki in zgodovini«, ² kar bi lahko kazalo na to, da se je že takrat zanimal za širše področje, ki lahko vključuje tudi študij sanskrta.

Ko se je oktobra 1922 vpisal na Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani, je svoj študij označil kot »primerjajočo in klasično filologijo« in je torej svojo odločitev glede izbire študija pri maturi precej spremenil. Pri podobni oznaki študija je ostal tudi drugi semester, v tretjem – svojem zadnjem in nekončanem – semestru pa jo je spremenil v »primerjalno jezikoslovje«. ³ Misel na zgodovino je očitno opustil, čiste orientalistike pa v tedanjem naboru predavanj tudi ni bilo, nekaj – morda tisti del, ki je Petriča najbolj zanimal – je je bilo skrite v predavanjih iz primerjalnega jezikoslovja. Njegov izbor predavanj je segal na področje obeh klasičnih jezikov in literatur, z Moletovimi tudi na področje antične umetnosti in gledališča. Primerjalno jezikoslovje je s sedmimi urami zastopal en sam profesor, dr. Karel Oštir. Petrič je vpisoval tudi predavanja prof. Vebra in prof. Ozvalda, kar je bilo najbrž obvezno. Čedalje izrazitejšo Petričevo usmerjenost v jezikoslovje pa potrjuje izbira predavanj o splošni fonetiki dr. Frana Ramovša v tretjem semestru. Po naslovih predavanj lahko sklepamo, da tedaj študentom ni bil na voljo kak tečaj sanskrt, kakor ga je pozneje več let imel prof. Oštir. Vendar je iz izjav tedanjih študentov znano, da so predavatelji, zlasti prof. Oštir pri indoevropski slovnici, pa tudi prof. Ramovš pri etimoloških razlagah, radi navajali zglede iz stare indijsčine. Posrednih spodbud za ta študij torej ni manjkalo, le da danes ni mogoče ugotoviti, kaj je mladega študenta pripravilo do tega, da se je – verjetno sam in brez pravega mentorja, morda pa vendarle tudi z neformalno pomočjo prof. Oštirja, – lotil študija sanskrta in celo prevoda epizode iz staroindijskega epa *Mahabharata*, in to svoje delo tik pred smrtjo tudi objavil.

Svojevrsten paradoks je, da je Petrič veliko večjo pozornost javnosti kot s svojim delom zbudil s svojo smrtjo, kar pa glede na pretresljivost dogodka niti ni čudno. O tem so 5. januarja 1924 poročali številni tedanji slovenski časniki. ⁴ Iz precej podobnih poročil lahko razberemo, da je šel Stanko Petrič opoldne 3. januarja na breg Kokre nabirat »bršljan za dekoracijo pri plesnem venčku gimnazijcev«, ki naj bi bil 5. januarja. Pri tem mu je spodrsnilo, padel je 20 ali 30 metrov globoko na neko skalo in nato v strugo Kokre in se hudo poškodoval po glavi in drugod po telesu. Dogodek je videl neki moški, ki ga je potegnil na suho. Takoj so ga prepe-

ljali domov in poiskali zdravniško pomoč, vendar so bile poškodbe prehude in je že ponoči, 4. januarja, umrl. Vsa poročila na koncu poudarjajo, da je bil pokojni nadarjen dijak, neumoren delavec pri narodnih društvi in blagega značaja. V *Slovincu* je bila hkrati objavljena tudi osmrtnica, v kateri Ivan Petrič v imenu žene in hčera naznanja nenadno smrt sina edinca in njegov pogreb, ki naj bi bil še isti dan, tj. 5. januarja 1924, v Kranju.

Razumljivo je, da ta poročila ne omenjajo Petričevega prevajalskega dela. Zato pa je prav to glavna vsebina nekrologa, ki ga je napisal T. D. – verjetno Tine Debeljak – in je bil objavljen v *Mladiki* l. 1924.⁵ Pisec že v začetku omeni prevod iz 'staroindščine' »Savitri«, ki je izšel v prejšnjem letniku *Mladike*. Poroča seveda tudi o Petričevi žalostni smrti, nato pa znova omeni, da »je iz lastnega veselja študiral sanskrt, jezik, ki je že ob Kristusovem rojstvu imel tisočletje staro literaturo«. Pozornosti je vredna njegova naslednja, popolnoma točna ugotovitev: »Prvi izvirni prevod daljše pesnitve iz sanskerta, tega prastarega, mrtvega jezika, smo dobili Slovenci od njega.« Nato govori še o njegovih drugih prevajalskih načrtih: že v kratkem naj bi se bil lotil prevajanja latinskega dela »Ljubezen in duša«. Članek končuje podobno kot Kosovel s poudarjanjem Petričevega veselega in sončnega značaja. Nad besedilom je objavljena tudi pokojnikova slika.

Petrič je prevod *Savitri* objavil l. 1923 v štirih nadaljevanjih v 9., 10., 11. in 12. številki *Mladike*, tako da je celotna zgodba, ki obsega 7 zelo različno dolgih spevov, razdeljena na štiri smiselne celote: 1. in 2. spev s kratkim prevajalčevim uvodom (9: 329–332), 3. in 4. spev (10: 369–370), 5. spev, ki je najdaljši in vrhunec pesnitve (11: 407–410), 6. in 7. spev, ki sklepata pripoved (12: 447–448). Speve je oštevilčil, kot da gre za samostojno besedilo. Prevodu je dodal blizu sto opomb, tako da celota z njimi in z uvodom obsega dobrih deset strani velikega formata (folio), na katerih je besedilo natisnjeno v dveh stolpcih z opombami v drobnejšem tisku pod črto.

Ob uvodu navaja Petrič tri vire: Kellnerjev priročnik za študij sanskerta, Hoferjev nemški verzni prevod in Winternitzovo zgodovino indijske literature. Z drugim in tretjim virom se nam ne kaže veliko ukvarjati, glede prvega in najvažnejšega vira pa je treba ugotoviti, da je njegov naslov naveden netočno. V naslovu Kellnerjevega priročnika je namreč izpuščena prva beseda, ki se glasi *Sāvitṛī*, šele nato sledi podnaslov *Praktisches Elementarbuch zur Einführung in die Sanskritsprache* in po nekaterih drugih podatkih na spodnjem delu naslovnice kraj in čas izida: Leipzig 1888.⁶ Zdaj seveda ni več mogoče ugotoviti, ali je bilo staroindijsko žensko ime, s katerim je po junakinji naslovljena epizodna zgodba v *Mahabharati* in je res precej nenavadno za naslov jezikovnega priročnika, izpuščeno nalašč ali morda zaradi tiskarskih težav ali po naključju. Vsekakor ga je Kellner na začetek izvirnega naslova postavil namenoma in to svojo potezo tudi utemeljil.

Kellnerjev priročnik je svojevrstna knjiga. Sestavljena je iz več delov, med katerimi sta najboljšeje kratka sanskrtska slovnica (31–139) in besedilo pesnitve *Sāvitrī* s spremnim aparatom (143–245). V predgovoru (VII–XII) Kellner pojasnjuje svoj cilj: ob kratkem sklenjenem izvornem besedilu *Sāvitrī* razumljivo razložiti jezikovno zgradbo klasičnega sanskrta. Knjiga je namenjena samoukom z jezikoslovno izobrazbo in drugim izobražencem, avtor pa si želi tudi, da bi našla mesto na univerzi kot uvodna stopnja pri študiju sanskrta. Čeprav se pisec nima za sanskrtskega učenjaka – sanskrt je sicer študiral pri Brockhausu, ki mu je knjiga tudi posvečena –, želi na podlagi svojih bogatih pedagoških izkušenj pri gimnazijskem pouku drugih jezikov študentom olajšati dostop do tega lepega, a težkega jezika. V knjigi nato sledi oris razvoja nemške indologije (1–29), verjetno za spodbudo morebitnim prihodnjim delavcem na tem področju in kot pregled potrebne strokovne literature. Naslednji razdelek v knjigi, pregled sanskrtske slovnice, naj bi dal študentu v 50 poglavjih vse potrebno temeljno znanje za branje lahkih sanskrtskih tekstov. Tako so obdelana naslednja poglavja: pisava devanagari (vsa izvorna besedila v knjigi so sicer transkribirana, transkripcija pa se nekoliko razlikuje od današnje), vse spremembe ob stikih besed (sandhi), vse številne imenske sklanjatve in glagolske spregatve (čeprav v nekoliko drugačnem zaporedju, kakor se je uveljavilo pozneje), druge besedne vrste in – za sanskrt posebno važne – zloženske. Za utrjevanje snovi je avtor v ta zgoščeni pregled slovnice vključil šestnajst skupin vaj, v katerih je uporabil zglede iz pesnitve *Sāvitrī*, tako da jih študent, ko se končno loti branja pesnitve, prepozna v besedilu in lažje razume »to malo, vendar privlačno naivno in umetniško zaokroženo epizodo iz Mahâbhârate, ki v več pomenih zasluži, da sprejme tega, ki trka na vrata staroindijskega sveta, [...] in po kateri sem imenoval svoj učbenik za začetnike« (IX).

Tudi besedilo *Sāvitrī* uvaja Kellner s kratkim uvodom (145–152). Najprej pojasni, da se zgodba imenuje *Sāvitrīyupâkhyâna*, česar ne prevaja, pomeni pa 'stranska ali epizodna pripoved o Sāvitrī' in se nanaša na podrejenost te zgodbe glavni zgodbi v epu *Mahabharata*. Kellner pa navaja še drugi, bolj vsebinski naslov pesnitve *Pativratâmâhâtmya* in ga prosto prevaja kot »*Triumph der Gattentreue*«. Petrič je to poslovenil kot »*Zmagoslavje zakonske zvestobe*« in uporabil kot podnaslov. V Petričevem prevodu te oznake je še bolj kot v Kellnerjevem nemškem prevodu zgubljena okoliščina, da pesnitev opeva zvestobo žene, kar je v izvorniku popolnoma nedvoumno izraženo. V začetku večbesedne oznake je namreč zloženi prid. ž. sp. 'pativratā' – dobesedno: 'tista, ki ima zvestobo do moža', tj. 'zvesta (zakonska) žena'. Celotna zloženska vsebuje še sam. sr. sp. 'mâhâtmya' – 'delo, ki slavi vrlino/duševno veličino'. Točnejši prevod celotne slavilne oznake, uporabljene

kot podnaslov, bi se torej glasil 'Slavospjev duševni veličini zveste (zakonske) žene'. Petrič je dal besedni zvezi nekoliko abstraktnější pomen, poudarek je pomaknil z osebe – žene – na lastnost, ki ni samo ženska.

Kot naslov je Petrič ohranil izvirno ime *Savitri* kakor Kellner, vendar – najbrž iz tiskarskih razlogov – brez diakritičnih znakov, ki pa ob upoštevanju tega, kar pomenijo, namreč dolžino samoglasnikov, olajšajo pravilno naglašanje v poslovenjeni obliki, namreč *Sávitrí*.

Kellner v uvodu navaja tudi natančno mesto tega odlomka 3. dela ('knjige') – *Knjige o gozdu* – epa *Mahabharata*. Takšno natančno navajanje bi bilo pri prevodu odveč, zato Petrič v svojem Uvodu po omembi prihoda Arijcev na ozemlje Indije navede le okvirno zgodbo *Mahabharate* in začetno situacijo pripovedi. Ob navajanju vsebine je nekoliko netočen, ko govori le o petih namesto stotih bratih, nasprotnikih petih bratov, Pandujevih sinov. Vendar je pomembnejše to, da se je Petriču zdelo potrebno posebej poudariti, da je sanskrt »del velike jezikovne skupine, kateri pripadajo tudi slovanski in skoro vsi drugi evropski jeziki« (329). To jezikovno sorodnost je podkrepil z dvema slovensko-sanskrtškima zgledoma.

Kellnerju se s takimi opozorili v uvodu seveda ni bilo treba ukvarjati. Bolj podrobno kakor Petrič je orisal začetno situacijo, nato pa razvil tezo, da je zgodba starejša od glavne epske zgodbe, hkrati pa opozoril, da je v sodobni Indiji njena tradicija še živa in del posebnega ženskega obreda. Navedel je vseh šest dotedanjih nemških prevodov, se ustavil pri razvoju mitološkega lika boga smrti Jame, na koncu pa opisal še tri verzne oblike, ki so uporabljene v izvorniku.

Taka pojasnila so bila za Petričevo rabo odveč, uvod je zastavil po svoje, ne da bi se naslonil na Kellnerja. Proti koncu je opozoril le še na podobnosti »med narodnimi pesmimi različnih narodov, med njihovimi običaji, verskimi nazori in obredi«. Svoj sestavek je nekoliko presenetljivo sklenil s stavkom: »Vse to nam pa le dokazuje, kako je zajemalo vse človeštvo iz pravira, iz katerega je izšlo, iz ustnega izročila prvih staršev.« (9: 320). Ta svojevrstna razlaga je prvi poskus zblizanja staroindijske in krščanske tradicije, kakršnih najdemo v Petričevih opombah k njegovemu prevodu pesnitve *Savitri* še nekaj. Težko je presoditi, ali je bil o tem res sam prepričan ali je trditev po kom prevzel ali pa se je tako le hotel prilagoditi nazorski usmerjenosti lista, v katerem je objavil svoje besedilo.

Kellner je izvirno besedilo epizode o Savitri v svoj priročnik prevzel iz bombayske izdaje, ker takrat kritične izdaje še ni bilo, upošteval pa je nekaj drugih izdaj in rokopisov. Primerjava njegove verzije besedila s kritično izdajo ne kaže veliko razlik: obseg odstopa le za nekaj kitic, tudi štetje in obseg kitic sta včasih različna, razhajanja znotraj besedila so nepomembna. Besedilo je Kellner pedagoško obdelal. Ker je vedel, da začetnikom veliko

preglavic povzroča indijski način pisanja, ki po posebnih pravilih piše skupaj tudi nezložene besede, pri čemer se besede zaradi glasovnih sprememb ob medsebojnih stikih (sandhi) včasih kar precej spremenijo, teh dolgih verig sicer ni razbil, je pa z ležečim in krepkim tiskom opozoril na glasovne spremembe, tako da bralec z upoštevanjem pravil v ustreznem poglavju slovnicega dela priročnika lahko ugotovi, kakšna je beseda v nespremenjeni obliki in jo poišče v dodanem slovarčku. K lažjemu razumevanju naj bi pripomogla tudi raba latiničnih ločil (pika, vejica) in velikih začetnic pri lastnih imenih, česar pisava devanagari ne uporablja. Še pomembnejše pa so številne in obsežne, strokovno zanesljive opombe, ki v drobnejšem tisku pod črto večinoma zavzemajo večji del strani in se dotikajo bodisi jezikovnih, včasih tudi slogovnih, bodisi religioznih ali drugih kulturnozgodovinskih podrobnosti. To splošno usmeritev obilnega komentiranja je sprejel tudi Petrič, saj tudi pri njem opombe zavzemajo kar precejšen del natisnjene besedila. Skoraj vse je povzel po Kellnerju, vendar je njegove opombe zelo skrajšal in upošteval le za slovenskega bralca najnujnejše informacije, ker glavnega besedila očitno ni hotel obremenjevati z nepotrebnim učenjaštvom. Pri tem odbiranju je pokazal izjemno zanesljivo presojo, ki je od človeka brez izkušenj na tem področju ne bi pričakovali. Primeren komentar pa je bil za sprejem prevedene literarne dela verjetno še pomembnejši od prevajalskih tančin.

Kellner je vsebino pesnitve v opombah tudi razčlenil v manjše odstavke in jim dodal ustrezne nemške naslove. Prvi spev pa je celo opremil z dobesednim proznim prevodom. Pozneje je Kellner v posebni knjižici objavil celotni prozni prevod te pesnitve v nemščino z drugačnim uvodom in drugačnimi opombami. Prav na podlagi razlik v opombah je mogoče sklepati, da Petrič tega Kellnerjevega prevoda ni uporabljal kot pripomoček za svoj prevod *Savitri*. Že besedilo pesnitve v Kellnerjevi obdelavi v priročniku pa je zares prijazno do uporabnika in ni čudno, da je Petriča spodbudilo ne le k študiju, ampak celo k prevajanju.

V tem svojem prvem in, kolikor je znano, edinem objavljenem prevodu je Petrič posegel po enem najbolj izbrušenih del staroindijske literature. Kratka verzna pripoved, ki ima le nekaj manj kot 300 kitic, je sicer vključena v obsežni ep *Mahabharata*, vendar jo lahko imamo za samostojno enoto. V ep je vpeta le z nekaj nagovori med besedilom in z začetno in s sklepnama kiticama, ki za samo zgodbo niso potrebne. Kellner je vse te maloštevilne navezave ohranil in za njim tudi Petrič.

Zgodba o Savitri je povedana za zgled, kaj vse lahko doseže modra, verna, obvladana in ljubeča žena, in jo je mogoče tu strniti v kratek povzitek, ki je nujen za nadaljnjo obravnavo:

Kralj Ašvapati, ki je brez potomcev, si z dolgoletnimi pobožnostmi izprosi kot darilo bogov hčerko Savitri, ta pa odraste v tako lepo dekle,

da si je nihče ne upa zasnuti. Zato ji oče dovoli, da si sama najde moža. Savitri si izbere Satjavana, čigar oče je izgubil kraljestvo in kot pregnanec živi z družino v puščavniškem naselju. Čeprav jo božanski videc Narada posvari, da bo njen izbravec umrl že čez eno leto, ostane Savitri pri svoji odločitvi in se poroči s Satjavanom. S tem se preseli v puščavniško naselje, kjer je pri vseh zelo priljubljena in živi skromno, na videz zadovoljno, v resnici pa v strahu pred prerokbo. Pred iztekom usodnega leta opravi zahtevno asketsko vajo: tridnevni post in bedenje v stoječem položaju. Na zadnji dan pa si izprosi, da gre z možem v gozd po dračje in sadje, ker ga noče pustiti samega. Med delom Satjavana obide slabost, da leže in zaspi z glavo v naročju Savitri. Tedaj se prikaže bog smrti Jama, ujame v zanko Satjavanovo dušo in se napoti proti jugu v onstransko bivališče prednikov. Savitri gre za njim in ga vedno znova nagovarja z modrimi izreki. Jama jo zanje nagraduje z različnimi nagradami za njenega tasta, očeta in zanjo. Šele na koncu ji kot zadnjo milost podari tudi Satjavanovo življenje. Savitri se vrne k Satjavanu, ki oživi in ne ve, kaj se mu je zgodilo. Medtem se znoči in Savitri in Satjavan le s težavo najmeta pot iz gozda in se vrneta k zaskrbljenim Satjavanovim staršem, ki so jih medtem tolažili puščavniki. Uresničijo se tudi druge Jamove milosti: Satjavanov slepi oče spregleda in zve, da je pregnan njegov sovražnik. Skupaj z ženo, s Satjavanom in Savitri, ki jima je Jama obljubil sto sinov in štiristo let življenja, se vrne v svoje kraljestvo. Tudi Ašvapati, Savitrin oče, dobi sto sinov, tako da je Savitri res pravi blagoslov za vso svojo družino. Blagoslova pa je deležen tudi vsak človek, ki posluša to zgodbo.

Za literarno vrednost epizode o Savitri je predvsem pomembno, kako je ta nenavadna zgodba, ki se dogaja v davni preteklosti, oblikovana. Položena je v usta vidcu Markandaji, ki vanjo ni vpleten. Vendar je iz njegove objektivne pripovedi čutiti razumevanje za stiske vpletenih in občudovanje izjemnih lastnosti junakinje, po kateri ima epizoda naslov. Čeprav v življenje ljudi aktivno posegajo poosebljene nadzemske sile, npr. posrednik med božjim in človeškim svetom Narada, boginja Savitri in bog Jama, so opisi življenja ljudi stvarni tudi v čustveno nasičenih situacijah. Pripoved je polna živih, nazornih podrobnosti, vendar zgoščena, in če ne bi bilo občasnih mašil zaradi verzne oblike, bi lahko rekli, da v nji ni niti beseda odveč. Čeprav je besedilo del epskega tkiva, je zgrajeno po zakonih, ki veljajo za staroindijska gledališka dela: napetost zaradi grozeče katastrofe, pri kateri ne gre za človeško nasprotovanje, ampak je človekov nasprotnik nemila usoda, narašča do vrhunca v 5. spevu, ko se poguba obrne v svoje nasprotje. Vendar sta za dokončno pomiritev in novo usklajenost po indijskem pojmovanju potrebna še dva, sicer kratka speva. K dramatičnosti prispeva tudi velik delež dialogov, ki so bistveni za razplet dogaj-

janja, pomembni pa so tudi za oznako nastopajočih oseb. Protagonisti so nekoliko idealizirani predstavniki svojega sloja, spola in položaja, vendar so z nekaterimi posebnostmi tudi dovolj individualizirani. Po svoji izjemnosti izstopa Savitri, ki prevzame namesto svojega moža Satjavana, pasivne žrtve, glavno vlogo pri spopadu z usodo. S svojim uspešnim delovanjem potrjuje nauk celotne zgodbe, da človek z lastnim prizadevanjem in z božjo milostjo lahko do neke mere preseže svojo ranljivost.

Vsebini ustrezata tudi slog in jezik pesnitve, ki sledita zakonitostim na svoji stopnji razvoja. Stara indijska književnost je imela v epski dobi namreč za sabo in pred sabo dolgotrajen razvoj. Epika je bila namenjena širšim slojem v nasprotju s starejšo vedsko literaturo, ki je zahtevala posebno pripravo in posvečenost. Epska besedila so morala biti razumljiva tudi ženskam in manj poučenim moškim, ki niso imeli dostopa do vedskih tekstov. Niso se torej mogla izražati hermetično ali s skritimi, le nakazanimi pomeni, kakor poznejša dvorska poezija, ki je bila namenjena literarnim sladokuscem. Epska stara indijsčina ni imela več obilja arhaičnih oblik vedske dobe, hkrati pa še niso bile v rabi tako dolge zloženke kakor v klasični dobi. Epska poezija je uporabljala drugačne verzne oblike kakor vedska, njihov nabor pa je bil manj obsežen kakor v klasičnih delih. Njen slog ni bil tako okrašen kakor pri poznejših klasičnih pesnikih, kjer skoraj vsaka kitica vsebuje zapletene pesniške figure. Če je figurativno izražanje v epskih besedilih redkejšo, pa je njegova pretehtana uporaba bolj opazna in ga mora prevajalec vsekakor upoštevati. Čeprav njenih ustvarjalcev ni vodila želja po umetelnih ubeseditvah, ima tudi epska poezija v sebi neko monumentalnost in čar in je (bila) evropskemu okusu morda še bliže zaradi svoje plemenite preprostosti.

Skratka, lahko se strinjamo s Kellnerjem, da je epski odlomek najprimernejša zvrst za uvajanje v sanskrt, moramo pa pristaviti, da prevajalcu vendarle postavlja določene zahteve. Poleg tega je v besedilu *Savitri* odlomek, ki po zahtevnosti presega druge: to je nekaj zagonetnih izrekov med tistimi, s katerimi si Savitri prisluži Jamove nagrade, od katerih je zadnja Satjavanova vrnitev v življenje. Kellner se je težavnosti teh izrekov zavedal in je njihov dobesedni prevod objavil v priročniku kot Dostavek (212–217). V kratkem spremnem besedilu omenja, da jih drugi prevajalci prevajajo različno in da so v njih ideje, ki odstopajo od hinduizma. Na tem mestu pa se moramo vprašati, v kakšnem razmerju do hinduizma oziroma do njegove starejše faze, brahmanizma, so ne samo ti izreki, ampak celotna zgodba o Savitri. Petrič sicer nikjer ne uporablja izraza 'hinduizem' ali 'brahmanizem', ampak samo 'indijska vera'. To je sicer posplošitev, vendar je verjetno upravičena, ker je zgodba prestavljena v čase vedske religije, ki je starejša od hinduizma, čeprav so v besedilu tudi mlajše sestavine.

Ob tem literarnem delu verjetno ne ostane ravnodušen noben človek, saj se pripoved dotika človekove najbolj bistvene določenosti, njegove smrtnosti. Srečanje s končnostjo ljubljenega človeka in s tem z lastno končnostjo je v pripovedi predstavljeno kot posebno boleče tudi zato, ker je postavljeno na začetek odraslosti, ko bi mlada človeka morala začeti uresničevati svoje cilje, pa jima preti, da jih ne bosta nikoli dosegla. Ironija je, da se je to, brez srečnega razpleta, ki v prevedeni zgodbi prinese rešitev, zares zgodilo prav njenemu prevajalcu.

Zgodba ima poleg te splošno človeške naravnosti še svojo specifično obarvanost z indijskim kulturnim okoljem in s hinduizmom, iz katerega je izšla. Za celovit vtis prevoda je pomembno, kako in koliko je ta sestavina v njem ohranjena. Ker pa je večplastna, si moramo enega za drugim ogledati njene različne vidike. Petrič se je, seveda pod vodstvom Kellnerjevega priročnika, do te sestavine obnašal dovolj pozorno. Imel je veliko jezikovno razgledanost – sanskrit je bil poleg slovenščine sedmi jezik, ki ga je študiral, kolikor vemo, vendar v Sloveniji ni bilo prave tradicije v pisanju o indijskih temah. Glaserjevi prevodi in članki, večinoma iz osemdesetih let 19. st., so bili že preveč oddaljeni in jezikovno zastareli. Petričeve rešitve so v marsičem zelo sodobne, niso pa popolnoma dosledne in včasih tudi ne posrečene, kar sicer lahko rečemo tudi o sodobni in samokritično tudi o lastni praksi.

V indijsko okolje stopimo že s Petričevim Uvodom in prevodom 1. speva, ko nas zasujejo zemljepisna, mitološka in osebna imena. Skupaj z nekaterimi ključnimi pojmi hinduističnega duhovnega sveta in opisi, čeprav zelo splošnimi, verskega dogajanja nas spremljajo do zadnje strani. Indijska imena je bilo treba prenesti iz originalnega zapisa, v predlogi sicer natisnjenege v latinični transkripciji, ki vsebuje veliko dodatnih znakov za specifične glasove stare indijščine, v lahko berljivo slovensko pisno obliko. Petrič zato in verjetno zaradi tiskarskih omejitev nikjer ne uporablja dodatnih znakov, kar je razumljivo, čeprav se je s tem npr. izgubila zelo bistvena razlika med dolgimi in kratkimi samoglasniki, ki je pomembna tudi za mesto naglasa. Opustitve drugih odtenkov v izgovarjavi so manj pomembne. Upošteva pa pridih, ker ga lahko izrazi s črko h. Zložni ř piše dosledno kot 'ri', npr. 'sanskrit', 'Rigveda', tako kot večina današnjih piscev o indijski tematiki po svetu razen v Sloveniji in na Hrvaškem, kjer vztraja historično utemeljena pisava z 'r'. V večini imen je Petričeva transkripcija ustrezna in dosledna, npr. 'Madra', 'Savitri', 'Ašvapati', 'Brahma', 'Ašvina', 'Apsara', 'Hutašana', 'Narada', 'Šalva', 'Surja', 'Mahendra', 'Šivi' ali 'Šibi', 'Draupadi'. Pri drugih imenih je nekaj nedoslednosti, verjetno pod vplivom pisne podobe latinične transkripcije: 'Džumatsena' nam. Djumatsena, 'Citrašva' nam. Čitrašva, 'Nitigoša' nam. Nitighoša, 'Judhisthira' nam. Judhištira,

'Candrabhaga' nam. Čandrabhaga, 'Arjuna' nam. Ardžuna, 'Vaisampajana' nam. Vaišampajana, 'Kalici' nam. Kaliči, 'Janamejaja' nam. Džanamedžaja, 'Citragupta' nam. Čitragupta. Nekaj pomot pa je nastalo verjetno zaradi slabega branja pisne predloge v tiskarni: 'Gantama' nam. Gautama, 'Kantui' nam. Kunti, 'Paudavca' nam. Pandovca. Zelo dobro se je Petrič odločil pri imenih 'Satjavant' in 'Vivasvant', ko je, kakor je v navadi pri drugih imenih, izbral korensko obliko in ne imenovalniške Satjavan, Vivasvan, ki je danes za čuda bolj uveljavljena in jo uporabljamo tudi sama.

Petrič prevzeta in v pisavi podomačena imena prilagaja slovenščini tudi v sklanjatvi. Ustrezne sklanjatve izbira po končnici, pri čemer ne more upoštevati spola v izvorniku, npr. 'v Mahabharati', kjer ima v slovenščini samostalnik, ki je v izvorniku moškega spola, žensko sklanjatev. Ženska imena na -i uporablja kot nesklonljiva, npr. 'na Savitri', 'z Malavi', pri moških pa po nepotrebnem uporablja vezaj, npr. 'Agni-ju' (daj.). Manj znano ime mu dela težave, npr. 'sin kralja Sankriti', nam. kralja Sankritija, prav tako v pridevniški obliki 'Sankritov sin' nam. Sankritijev sin. Manj dosledno ravna pri moških imenih na -u: pravilno sklanja 'Pandu', 'Panduja' (rod.) in naredi svojilni pridevnik 'Pandujevi sinovi'; za ime 'Višnu' pa ima v rod. obliko 'Višne' nam Višnuja in pri svojilnem pridevniku imena 'Manu' obliko 'Manova knjiga' nam. Manujeva knjiga. Nenavadna je podomačitev izvirnega ženskega imena 'Šaivja' v 'Šaivjaja', 's Šaivjajo' (orod.), ki je nastala najbrž pod vplivom sklanjatve tega imena v izvorniku.

V nasprotju z lastnimi imeni, ki jih Petrič ne prevaja, kakor delajo nekateri drugi prevajalci, pa prevaja številne vzdevke, ki so posejani med besedilo. To so navadno okostenele metafore s slavilnim namenom, ki jih prevaja po smislu, ker bi bil njihov dobesedni prevod lahko celo smešen, npr. 'purušaršabha' – dobesedno 'bik med možmi', Petrič: 'najboljši izmed mož', 'gajagāmini' – dobesedno 'ta, ki /je/ hodi/la/ kakor slon', Petrič: 'stopala je dostojanstveno', kar v opombi tudi razloži (op. 23, 410).

Če se ozremo še k drugim stvarim v zvezi z indijskim okoljem in hinduizmom, lahko ugotovimo, da je velika večina Petričevega prevoda ustrezna in da so tudi opombe ravno prav odmerjene, da olajšajo bralcu vstop v neznano, a ne nedostopno okolje. Tako bi bilo nesmiselno navajati vse primere, ko se prevajalec drži dovolj visokih meril, ki jih je postavil že Kellner v predlogi, in primerno prilagaja raven informacij, ki so potrebne slovenskemu občinstvu. Treba je omeniti le tiste, ki so vsebinsko zanimivejši. Tako je npr. spremenil sto tisoč Ašvapatijevih daritev v – verjetnejših – 'deset tisoč daritev' (330), kakor je storil že Kellner. Pravljični števili 'sto sinov' in 'štiri sto let življenja' pa je ohranil in ju le pospremil z opombo, da gre za »orientalsko posebnost« (op. 15, 409). Torej si ni dovolil take svoboščine kakor Rückert, ki je, kakor navaja Kellner, spremenil 'sto sinov' v 'ducat sinov'

(190). Zelo dobro je prevedel sanskrtski izraz 'āśrama' v pomenu 'puščavniško naselje' z besedo 'samotina' (369), ki jo najdemo v Pleteršnikovem slovarju. Ni pa našel ustreznice tej besedi v pomenu 'stopnja v človeškem življenju' ali 'življenjsko obdobje', saj štiri obdobja v življenju človeka, ki jih opisuje popolnoma točno, imenuje »štiri stopnje pokore« (op. 24, 331), pri čemer oznaka 'pokora' za študij ali družinsko življenje, ki dajeta vsebino prvemu in drugemu obdobju, nikakor ni na mestu in je nehote humoristična. Z askezo, ali 'pokoro', kakor jo imenuje, se je Petrič sploh precej ukvarjal, kar ni čudno, saj ima v besedilu pomembno vlogo kot nekakšno dopolnilo vrednotam družinskega življenja. Posvetil ji je kar obsežno opombo: »Indijska pokora je bila različna od naše. Spokornik je stremel predvsem za tem, da bi se dvignil nad vsakdanjost. Preobilica pokore je namreč veljala za zaklad, ki je naložen v nebesih in se obrestuje. Razen tega pa je imela pokora tudi moč, katere so se bali celo bogovi.« (Op. 25, 331). V tem zgoščenem komentarju, ki dobro povzema bistvene razlike v pojmovanju 'pokore', je sicer nekoliko preveč evropsko izražena predstava o preobilici pokore kot zakladu v nebesih, ki se [celo] obrestuje. K zadnji misli iz opombe se Petrič vrne še enkrat: »Molitev in pokora delata čudeže. Spokornikom daje pokora nenavadno moč.« (Op. 13, 408). To se izkaže zlasti pri Savitri, ki se je pred napovedanim iztekom moževega življenja očistila z zahtevnim postom in bedenjem. Petrič je sicer morda nehote v komentarju to bedenje otežil še s tem, ko je napisal, da pri tem Savitri stoji na eni nogi (op. 10, 369), česar ne izvirnik ne Kellnerjev komentar ne omenjata. Tudi božje uslišanje človekovih prošelj v hinduizmu je Petrič razumel nekoliko po svoje, ko je zapisal: »Po indijski veri je moral bog, ki ga je človek slavil, izpolniti vsako željo, ki jo je ta želel.« (Op. 9, 408). Kellner ima na tem mestu le trditev, da se v takem prepričanju kaže »naivna ljudska vera« (187).

Sicer pa epizoda o Savitri ni ravno tipično hinduistično besedilo. Že glavna junakinja uživa nenavadno veliko svobodo. Za njeno pravico, da si sama izbere moža, trdijo sodobni raziskovalci, da ni nikoli obstajala v praksi. Prav tako po hindujskih predpisih iz epske dobe ni predvideno, da bi ženska sama opravljala daritve. Nenavadne so tudi njena velika dejavnost, odločnost in spretnost v argumentaciji, s katero kar hitro užene vse možke sogovornike. Zaradi nekaterih od teh potez postavljajo raziskovalci ta odlomek Mahabharate med njene starejše sestavine. Potrditev za to domnevo bi lahko videli v tem, da v vsem odlomku ni niti enkrat omenjeno prerajanje, ta ideja je namreč mlajša od najstarejše vedске poezije. Petrič ga omenja kot »vrnitev v življenje« le v eni opombi (op. 2, 407), ki pa ni v neposredni zvezi z zgodbo.

Po drugi strani pa je v zgodbi o Savitri temeljni pojem hinduistične etike – dharma – omenjen več kot tridesetkrat, bodisi sam bodisi v različ-

nih zloženkah ali izpeljankah. Koncept sicer izhaja iz vedске tradicije, je pa mlajši od njenega najstarejšega dela, pesemskih zbirk. Zaradi mnogih pomenov, ki jih ima v različnih zvezah in na različnih odsekih svojega obsežnega pomenskega območja, ga ni mogoče prevajati z enim samim terminom. Tako je ravnal tudi Petrič: večinoma uporablja slovenske besede 'čednost', 'čednosten', 'dolžnost', 'pravica', 'prav', manj 'zakon'. Na enem mestu, v prvem in drugem izreku, ki ju pove Savitri bogu Jami, pa je ohranil izvorni izraz, ki je v prvem izreku rabljen v dveh pomenih: »Modro ravnajo oni, ki žive v gozdu čednostno življenje v uboštву in samoti. Iz globokega spoznanja slave Dharmo in zato imenujejo dharmo največje dobro.« V drugem izreku sledi le še ponovitev zadnjega dela prvega izreka: »To znajo dobri ceniti in zato imenujejo dharmo najvišje dobro« (407). Omembi Dharme in dharme je pospremil Petrič z obsežnima in primernima opombama. Ob 'Dharmi' je zapisal: »Jama kot pravičen sodnik /umrlih/ pa je čisto naravno postal tudi bog pravičnosti Dharma. On je ustanovil na zemlji s pomočjo pravičnosti poštenih in pravičnih kraljestvo pravice. Najbolj ljubi spokornike v gozdovih in jim kaže pot k večnemu zveličanju.« (Op. 7, 407) Termin 'dharma' v drugem izreku pa je pojasnil takole: »Dharma pa je hkrati tudi najvišje etično načelo. Spokorniki ne ravnajo nepremišljeno; oni spoznajo bistvo dharme, kajti spoznati in izpolnjevati najvišji нравni zakon je njihova življenjska naloga. Dharma – bog pravičnosti – pa jih pri tem podpira. To njegovo zaslugo dobri spoznavajo in ga zato časte.« (Op. 8, 407)

Opombi se nanašata na koncepta pravičnega in dobrega boga, ki se v hvalnicah in izrekih Savitri prepletata, tako da se bolj dopolnjujeta, kakor si nasprotujeta. V prvih dveh izrekih, ki sta bila pravkar delno citirana, gre predvsem za pravičnost, vendar proti koncu pogovora z Jamo zmaga koncept dobrega boga, ko Savitri izzove Jamo kar s štirimi izreki o dobrih ljudeh z jasnim namigom: če velja dobrotа pri ljudeh za najvišjo vrednoto, jo mora izkazovati tudi bog. V epski dobi je lik boga namreč izrazito antropomorfen, čeprav v vsem presega človeške omejitve. V izvornem besedilu je izrecno rečeno, da bog človeka ljubi ali v Petričevem prevodu: »tem bolj sem ti naklonjen« (409), prav kakor je človek bogu ljubeče vdan. Božja milost je v bogu močnejša od njegove pravičnosti, če pravičnost razumemo le kot upoštevanje vrhovnega reda. Ta red naj bi se v zgodbi kazal kot vnaprej določen trenutek smrti, kajti po nekaterih trditvah v hindujski literaturi naj bi bilo trajanje človekovega življenja določeno že ob njegovem rojstvu. Sočutni bog pa to določenost lahko spremeni v prid človeku, kakor naredi Jama za Satjavana in Savitri. To je dobro občutil tudi Petrič, ki o božji ljubezni govori že v prvi od pravkar navedenih opomb (op. 7, 407), pa tudi na nekem drugem mestu, kjer sicer bolj poudarja

božjo pravičnost: »Ti nisi le bog ljubezni, marveč tudi bog vse uravnajoče pravičnosti.« (Op. 12, 408) Kellner, po katerem je Petrič povzel te razlage, je ob svojem dobesednem prevodu pogovora Savitri z Jamo v Dostavku izrazil domnevo, da se v tem odlomku kažejo izrazito budistične ideje. Ali je s tem mislil na sočutje, ki je kot glavno etično vodilo v budizmu bolj poudarjeno kakor v hinduizmu, se iz njegovih besed ne da sklepati, je pa verjetno. Kellner tudi trdi, da sorodnost z budizmom kaže, da je odlomek mlajši vrinek (217), vendar to lahko drži le v odnosu do drugih, starejših sestavin, o katerih smo že govorili. Zanimivejša bi bila paralela s krščanstvom, ki prav tako z Bogom povezuje pojma pravičnost in usmiljenje. Tudi delno nasprotje med obema konceptoma in prevladovanje enega ali drugega ali poskusi uskladitve med njima v različnih obdobjih mu niso tuji. Vendar ne Kellner ne Petrič tega ne omenjata, bodisi ker gre za očitno dejstvo, bodisi ker bi ju zavedlo predaleč. Bolj kakor Kellnerja, ki predvsem opozarja na paralele z antiko, je to vprašanje gotovo zanimalo Petriča, ki v nekaterih opombah pojasnjuje hindujske pojme s krščanskimi termini, npr. z 'večnim zveličanjem', vendar je to temo, ki bi lahko prerasla v širšo razpravo, pustil ob strani. Zato paralel s krščanstvom ni omenil niti pri poudarjanju družinskih vrednot niti pri sodbi ob smrti niti pri odnosu do sovražnikov.

Če je Petrič kot prevajalec in komentator pri zahtevnih sestavinah zgodbe o Savitri izpričal veliko odgovornost in presenetljivo razumevanje, pa je bil pri manj zahtevnih prvinah manj skrben. Tako je velikokrat izpuščena kakšna beseda, ki sicer pomena besedila ne spreminja bistveno, siromaši pa njegovo nazornost v podrobnostih. Včasih taki spodrsljaji posegajo tudi v vsebino. Ker ne moremo navajati vseh primerov, naj zadoštuje nekaj značilnih.

Nekateri gredo na račun slabega branja rokopisa v tiskarni, npr. »Savitri pa je stala dan za dnem« (369) nam. 'štela dan za dnem' – o stanju in vedenju govori šele naslednja kitica. Podobno je verjetno nastalo »da ga je svet ubil« (448) iz 'da ga je svetovalec ubil'. Včasih je prevod težko prav rekonstruirati, npr. »Resnično, to je plemenit paznik zakonske zvestobe« (448) nam. 'Tako se konča knjiga o zmagoslavju zveste žene'.

Petriču je delalo težave tudi nekoliko nenavadno izražanje premege govora v sanskrtu, npr. »Savitri je smatrala glas spokornikov v srcu za dobro znamenje« (370) nam. 'Tako naj bo,' je v mislih sprejela Savitri vse te blagoslove spokornikov.' Tudi podobnost sanskrtskih besed je lahko nevarna, npr. »Tako je dejal velikodušni junak [vīra] Djumatsena« (370) nam. 'Tako je dejal velikodušni Djumatsena in odnehal [virarāma]'.

Ponekod je kaj opustil zaradi pomanjkljivega poznavanja indijskih razmer, ki bi zahtevale dopolnitev besedila, npr. »Tvoj sin odhaja, da opravi

sveto daritev; ne za njega;» (370) nam. 'Tvoj sin odhaja, [da pripravi les] za sveto daritev [svoje]ga učitelja.' Ali: »da je soproga Savitri vsem dobro znamenje, ki ne povzroči vdovstva« (447) nam. 'da ima soproga Savitri vsa dobra znamenja, ki pomenijo, da ne bo vdova'.

Včasih si Petričeve netočnosti ne moremo razložiti, npr. »tebi pa je težko pri srcu« (470) nam. 'počutim se slabo'. Ponekod je smisel celo diametralno nasproten, npr. »Starši namreč ne morejo živeti brez mene« (410) nam. 'Brez staršev namreč ne morem živeti'. Tudi malenkostna sprememba je dovolj, da se spremeni pomen izjave, ko se npr. Savitri sklicuje na zasluge v preteklosti: »Čeprav bi se morala pokoriti zato in dajati darove« (410) nam. 'Če sem se pokorila in dajala darove'. Ker je Petričev prevod v prozi, torej brez prisile verza, bi se bil takim spodrseljajem lažje izognil, če pa upoštevamo, da je imel na razpolago najbrž le mali Kellnerjev slovarček v priročniku, so njegove napake bolj razumljive.

Petričevo odločitev, da verzno besedilo prevede v prozi, je seveda lahko razumeti. Drugače ob skromnih podatkih o staroindijskih verzniških oblikah, ki jih je dobil iz Kellnerjevega priročnika, niti ni mogel ravnati, če bi se jim namreč hotel približati. Hoferjev prevod v knitelverzih, ki ga navaja med svojimi viri, pa tudi ni dober zgled verzne prevoda. Petričeva proza se bere lepo in gladko, nosi pa seveda pečat svojega časa. Vpliva konstrukcij izvornika ni čutiti: kopičenje pridevnikov v izvorniku je posrečeno prelił v glagole; pogosti uporabi zloženek je podlegel le enkrat, pa še takrat morda le zaradi pomanjkanja domačih botaničnih imen: »Pod visokim sala-drevesom je zagledal slepega kralja [...] na preprogi [...] iz kuša-trave«. (369)

V *Savitri* kot epskem besedilu je uporaba figur sicer precej bolj skromna kakor v poznejši klasični sanskrtski poeziji, vendar bi zanemarjanje tega vidika v prevodu nedvomno osiromašilo besedilo. Figure v besedilu so v glavnem omejene na zvočne učinke, ki podpirajo pomenske poudarke na čustveno nasičenih mestih. Petrič te oblikovne značilnosti povsod upošteva in zvesto sledi Kellnerjevemu opozorilu, čeprav so učinki teh figur v prozi manj opazni, kakor bi bili v verzem prevodu. Z epiforo je npr. podkrepljena čustvena prizadetost Savitri v njenih zadnjih izjavah Jami: »Brez soproga ne želim sreče; brez soproga ne hrepenim po nebesih; brez soproga si ne želim lepote; nočem živeti zapuščena od njega.« (409) Drugod ponavljanje poudarja slovesnost navedenega svetega izreka: »Grajo zasluži oče, ki ne omoži svoje hčere, graje je vreden soprog, ki se ne približa soprogi, in grajo zasluži sin, ki ne ščiti matere, ki ji je umrl soprog.« (331) Beseda 'graja' se kot odmev ponovi še v naslednji kitici: »Ker si slišala ta moj govor, se podvizaj in si poišči soproga; skrbi za to, da ne bom zaslužil graje pred bogovi!« (331) Kot zaklinjanje pa deluje po-

navljanje trditve »tako gotovo živi Satjavant« v izrekih vidcev, ki tolažijo Satjavanove starše, ko ne vedo, kaj se je zgodilo z njim, odkar sta s Savitri odšla v gozd. Najprej se v enem izreku pojavi refren v svoji končni obliki, nato pa sta v dveh vmesnih izrekih uporabljeni variaciji »Satjavant živi!« in »zato živi Satjavant!« Končno pa se v petih izrekih pojavlja refren v dokončni obliki, kot sklepna trditev, katere resničnost se dokazuje s prejšnjo trditvijo, ki pa je tako očitno in nedvomno resnična, da ne rabi dokaza, ampak sama služi za nekakšno podkrepitev, npr. »Kakor je gotovo, da je soproga Savitri vzor spokornosti, samopremagovanja in pobožnega življenja, tako gotovo živi Satjavant!« (447) Petrič je ta slogovni postopek v prevodu zavestno ohranil in ga pospremil z opombo »Retorično vpliva tu vedni refren: Satjavant živi!« (447)

Petričeva občutljivost za duhovne razsežnosti in za umetniško dodelanost besedila, njegov posluš za značilnosti drugačne kulture in dobro obvladovanje izraznih možnosti slovenščine ga kažejo kot nadarjenega literarnega prevajalca in komentatorja. Do višje ravni so mu manjkali le poglobljeno znanje, kakšen dober poznavalski nasvet in izkušnje. Vsega tega kot dvajsetleten študent tretjega semestra in samouk ni mogel imeti. Morda bi bil sam izboljšal kakšno pomanjkljivost, če bi bil pustil prevod nekoliko odležati, vendar bi ga bila pri tem verjetno prehitela smrt in tako *Savitri* sploh ne bi bila izšla. To pa bi bilo brez dvoma škoda. Tako vsaj kažeta odziv v nekrologu T.D. in – upam – tudi pričujoča predstavitev.

OPOMBE

¹ V katalogih Gimnazije Kranj je v 6. razredu navedeno kot bivališče Primskovo št. 43 pri Kranju, v 7. in 8. razredu pa Klanec 43 pri Kranju (oz. Kranj). Akademski kolegij na Kolodvorski 22 navaja Petrič v svojih osebnih izkazih kot svoje ljubljansko bivališče med študijem.

² Kopije katalogov Gimnazije Kranj za 6., 7. in 8. razred in glavni zapisnik o zrelostnih izpitih mi je iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj, ljubeznivo priskrbela Majda Clemenz, prav tako podatke o rojstvu iz Nadškofijskega arhiva Ljubljana in o šolanju v Kočevju iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana.

³ Oznake študija in navedbe predavanj sem po nasvetu Majde Clemenz povzela po osebnih izkazih študentov v arhivu Univerze v Ljubljani.

⁴ Poročila so izšla dva dni po nesreči, ko je bil Petrič že mrtev, zato je v nekaterih omejneno tudi, kdaj bo pogreb.

⁵ Za opozorilo na ta članek se zahvaljujem Lucijanu Adamu iz Mestne knjižnice Kranj. Datum smrti je v njem naveden netočno kot 3. januar nam. 4. januar 1924.

⁶ Podatki so povzeti po izvodu v NUK, ki ima signaturo 33602 II in izvira iz licejske knjižnice.

VIRI

- Katalogi pripravljalnega, 1., 2., 3., 4. in 5. razreda.* Fond Gimnazija Kočevje KOČ 86, škatla št. 4, mapa 23, škatla št. 5, mape 24, 25, 26, 27, 28. Zgodovinski arhiv Ljubljana.
- Katalogi 6., 7., 8. razreda in glavni zapisnik o zrelostnih izpitih.* Fond Gimnazija Kranj KRA/0122. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj.
- Osebni izkazji študentov,* škatla št. I/235. Arhiv Univerze v Ljubljani.
- Rojstna knjiga Rateče.* Nadškofijski arhiv Ljubljana.

LITERATURA

- Kellner, Hermann Camillo. *Savitri. Praktisches Elementarbuch zur Einführung in die Sanskritsprache.* Leipzig 1888.
- Kosovel, Srečko. »† Stanku Petriču: Vesela pesem tvojemu zdravemu življenju«. *Zbrano delo* III.2. Ur. Anton Ocvirk. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1977.
- Lavtižar, Josip. *Rateška kronika Josipa Lavtižarja.* Kranjska Gora: Župnijski urad, 1996.
- The Mahābhārata.* Vol. I-XIX. Poona 1933–1966. [Epizoda o Savitri je v vol. V. Poona 1942. 960–989, op. 1108.]
- [Osmrtnica za Stanka Petriča.] *Slovenec* 52.4 (5. januar 1924): 3.
- [Poročila o Petričevi nesreči:] »Tragična smrt mladega ljubljanskega akademika«. *Jutro* 5.5 (5. januar 1924): 3; »Tragična smrt mladega akademika.« *Narodni dnevnik* 1.4 (5. januar 1924): 3; »Tragična smrt mladega akademika«. *Slovenec* 52.4 (5. januar 1924): 5; »Težka nesreča pri Kranju«. *Slovenski narod* 57.4 (5. januar 1924): 3.
- Savitri oder der Triumph ehelicher Treue.* Prev., uvod in opombe Hermann Camillo Kellner. Leipzig, Reclam [1895]. (Reclam Universal-Bibliothek 3504).
- »Savitri: Zmagoslavje zakonske zvestobe«. (Odlomek iz Mahabharate.) Iz staroindijsčine prevedel St. Petrič. *Mladika* 4.9, 10, 11, 12 (1923): 329–332, 369–370, 407–410, 447–448.
- T.D. »† Stanko Petrič«. *Mladika* 5 (1924): 154.

Stanko Petrič and His First Slovenian Translation of *Savitri* with Notes

Keywords: ancient Indian literature / epics / *Mahabharata* / Savitri / sanskrit / Slovenian translations / Petrič, Stanko

The article deals with the Slovenian translation of the Sanskrit story about Savitri, a fragment from the *Mahabharata*, published in 1923 by Stanko Petrič, a second-year student of comparative philology at the University of Ljubljana. Unfortunately, the translator died only a month later and nothing is known about the circumstances of his translation.

Judging from the facts about his life retrieved from various archives, he studied Sanskrit on his own, without a teacher.

The present analysis of his translation is based on the comparison with the original text he used, as mentioned by himself. This was the 1888 book *Sāvitrī* by Hermann Camillo Kellner, containing, among other things, a short Sanskrit grammar and the Sanskrit original of the Savitri episode with copious useful information in German together with a Sanskrit-German glossary of the words used in the text. The book was designed as an introductory course in Sanskrit for beginners or self-taught students.

The Slovenian version by Petrič—in spite of some difficulties he had, the tradition of translating from Sanskrit into Slovenian being meager and distant—shows that he was an able and gifted translator, especially for religious and ethical passages, and a little less careful in the passages about ordinary matters. His adaptations of Sanskrit names and terms are mostly in tune with contemporary practice, with some odd exceptions. He also showed great sensitivity for the sparse but important use of figurative language, reproducing it faithfully in his prose translation. He also knew remarkably well how to use the material he had at his disposal to inform Slovenian readers about a relatively unknown culture, and so Petrič's notes were perhaps just as important for the reception of *Savitri* as was his translation.